

ผลกระทบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองของกลุ่มมุสลิมในพื้นที่สาม
จังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทย

Impacts of Socio-political Movement of Muslims in the Three Southern Border
Provinces of Thailand

ครูทร หนูทอง

Krutorn Nuthong

โครงการปรัชญาดุษฎีบัณฑิตทางสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Political Science Doctor of Philosophy Program in Social Sciences Ramkhamhaeng University

Corresponding Author: E-mail: Tom956@hotmail.com

Retrieved 08-07-2023; Revised 14-08-2023; Accepted 01-07-2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อวิเคราะห์การก่อเกิด และพัฒนาการของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม และการเมืองของกลุ่มมุสลิม ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทย (2) เพื่อวิเคราะห์ทฤษฎี และปฏิบัติการของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม และการเมืองของกลุ่มมุสลิม ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทย (3) เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบระดับโครงสร้าง สังคม วัฒนธรรม และระดับบุคคล ที่เกิดขึ้นจากขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมือง ของกลุ่มมุสลิม ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทย การศึกษาวิจัย ใช้แนวคิด ทฤษฎีการระดมทรัพยากร ทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง แนวคิดขบวนการทางสังคม แนวคิดโครงสร้างทางสังคม และแนวคิดพื้นฐานแรก วิธีการศึกษา ใช้การศึกษาเชิงคุณภาพ กระบวนการศึกษาวิจัย ยึดกรอบแนวคิดทฤษฎีเป็นหลัก ในการสำรวจวรรณกรรม การวิเคราะห์เอกสาร และการสัมภาษณ์เจาะลึก จากกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 40 คน ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม จำนวน 18 เวที ฐานข้อมูลสำคัญ ที่ได้จากการศึกษาวิจัย เก็บจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เชื่อมโยงหลากหลายมิติ ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทย

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การก่อเกิดและพัฒนาการ ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมือง ของกลุ่มมุสลิม ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทย ปัญหาไม่ได้เกิดจากประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา การศึกษา และวัฒนธรรม แต่เกิดจากโครงสร้าง การเมืองการปกครอง การปฏิบัติตาม นโยบายรัฐ ที่ไม่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ โดยเฉพาะ ประเด็นความชอบธรรม และการมีส่วนร่วมทางสังคมและการเมือง การปกครอง เป็นผลให้ ปัจเจก และชนชั้นนำ ที่คิดต่าง และไม่

เห็นด้วยกับนโยบายรัฐ และการปฏิบัติที่ขัดแย้งกับอัตลักษณ์ของสังคมมุสลิม จึงก่อเกิดและพัฒนาการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองมุสลิม เห็นได้จากปรากฏการณ์แต่ละช่วงเวลาที่ผ่านมา

กลยุทธ์และปฏิบัติการของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมือง ของกลุ่มมุสลิม มีสองรูปแบบ ได้แก่ รูปแบบแรก กลุ่มใต้ดินผัดทอนหมายนอกระบบการเมืองปกติ โดยการจัดตั้งองค์กรใต้ดิน ปิดลับ ปฏิบัติการหลากหลาย โดยใช้ความรุนแรงและไม่รุนแรง เพื่อเป้าประสงค์ขององค์กร ใช้อัตลักษณ์ของคนในพื้นที่ เป็นทรัพยากรการเคลื่อนไหว ผ่านกระบวนการทางการเมือง และโครงสร้างของสังคมมุสลิม รูปแบบที่สอง กลุ่มขบวนการทางสังคมบนดินถูกกฎหมาย ในระบบการเมืองปกติ เป็นผลมาจากพัฒนาการ ของปัญหาความขัดแย้งและความไม่สงบ ในพื้นที่ ทำให้ก่อเกิด และพัฒนาการ กลุ่มประชาสังคมเคลื่อนไหว เกื้อกูล เพื่อความดำรงอยู่ ของ อัตลักษณ์ สังคมชุมชนพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ผลกระทบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม และการเมืองของกลุ่มมุสลิม ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทย ระดับโครงสร้าง สังคมวัฒนธรรม และระดับบุคคล เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม โดยเฉพาะโครงสร้างด้านกฎหมายและนโยบายรัฐ ที่สอดคล้อง กับอัตลักษณ์ของคนในพื้นที่ และส่งผลกระทบระดับวัฒนธรรมและบุคคล ก่อให้เกิดการเรียนรู้ สูการพัฒนา การอยู่ร่วมกัน อย่างสันติสุข ในสังคมชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทย

คำสำคัญ: ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองของกลุ่มมุสลิม ; กลยุทธ์ และปฏิบัติการ, ผลกระทบระดับโครงสร้าง สังคม วัฒนธรรม และระดับบุคคล

Abstract

This research article aims to study (1) the formation and development of the Muslim socio-political movements in the three southern border provinces of Thailand (2) the strategies and operations of social-political movements of Muslim groups in the three southern border provinces of Thailand (3) impacts of the socio-political actions of Muslim groups in the three southern border provinces of Thailand on the structural, social, cultural, and individual levels. This dissertation used concepts of resource mobilization theory, political process theory, and social theory. Qualitative research methods were used in this research. A theoretical framework was used as the foundation for the literature review and document analysis. 18 stages of the participant and non-participant observation and in-depth interviews with a specific sample of 40 people, participant and non-participant observation and in-depth interviews were conducted. Key databases were derived from research studies collected from

stakeholders connecting diverse dimensions in the three southern border provinces of Thailand. Regarding the formation and development of the social-political movement of the Muslim group in three southern border provinces of Thailand, problems arose not because of history, ethnicity, religion, language, education, or culture but because of the political structure, which made compliance with government policies incompatible with identity. Particularly, the issue of legitimacy and participation in society, politics, and the government led to individuals and elites who disagreed with state policy and have divergent viewpoints. In addition, from the events of each time in the past period, it was evident that socio-political movements of Muslim groups were created and developed in response to beliefs and behaviors in contradiction with the identity of Muslim society. In terms of strategy and operations, there were two types of political social movements of Muslim groups: illegal underground groups and being outside the legitimate political system by organizing underground organizations. It used both violence and nonviolence for organizational reasons and by utilizing the identity of the local people as a resource for movement through the political process and structure of Muslim society. The second form, a legitimate social movement in the normal political system, was the result of the development of conflicts and unrest in the area, causing and developing civil society movements' support for the existence of social communities' identity in the three southern border provinces of Thailand. On the impact of Muslim socio-political movements in the three Southern Border Provinces of Thailand, there was a change in both the tangible and abstract forms on the structural, social, cultural, and individual levels. Remarkably, the legislative structure and government policies which were corresponded to the identity of the local people and affected the cultural and individual levels, leading to the development of peaceful coexistence in the communities of three southern border provinces of Thailand.

Keywords: the Muslim socio-political movements; the strategies and operations ; impacts of the socio-political actions of Muslim groups on the structural social cultural and individual levels.

บทนำ

ปัญหาสถานการณ์ความไม่สงบ ในเขตพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (3 จชต.) ของประเทศไทย เป็นปรากฏการณ์ ความขัดแย้ง และมีการก่อเหตุ ใช้ความรุนแรง ยืดเยื้อยาวนาน ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ความรุนแรงรอบใหม่ จากเหตุการณ์คนร้ายปล้นปืนของกองกำลังพัฒนาที่ 4 อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2547 และมีการก่อเหตุสร้างความรุนแรงที่สำคัญ สร้างความสะเทือนใจแก่คนทั้งประเทศ ได้แก่ เหตุการณ์ เมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2547 ทำให้มีผู้เสียชีวิต จำนวน 108 คน และหลังจากนั้นก็เกิดเหตุการณ์ก่อเหตุความรุนแรงอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้บริสุทธิ์ เจ้าหน้าที่ ประชาชน และกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบ บาดเจ็บ ล้มตาย อย่างต่อเนื่อง เป็นจำนวนมาก เหตุการณ์ใน 3 จชต. ประเทศไทย เป็นที่รับรู้และเฝ้าติดตาม ทั้งระดับภูมิภาค และระดับสังคมระหว่างประเทศ สถานการณ์ดังกล่าว ก่อให้เกิด ความเสียหาย ด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา วัฒนธรรม ความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน และประเทศชาติอย่างมาก ปัญหาความไม่สงบในเขตพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งหมายถึง จังหวัด ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และอีกสี่อำเภอของจังหวัดสงขลา ได้แก่ อำเภอจะนะ สะบ้าย้อย เทพา และอำเภอนาทวี พื้นที่แห่งนี้ มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม (cultural diversity) ศาสนา ภาษา การศึกษา ประวัติศาสตร์ และชาติพันธุ์ (Ethnicity) (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2551) องค์ประกอบ เหล่านี้ ได้หล่อหลอม ให้ประชาชนมี อัตลักษณ์ต่าง ๆ ประชากร ร้อยละ 83 หรือประมาณ 1 ล้านคนพูดภาษามลายูถิ่น(ยาวี) และ นับถือศาสนาอิสลาม (สุวิไล เปรมศรีรัตน์, 2551) การศึกษาผลกระทบของกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมือง ของกลุ่มมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทย จำเป็นต้องศึกษาเกี่ยวกับ ขบวนการ ทางสังคมการเมือง ที่เริ่มต้นจากการมองปัญหาการเมือง เรื่องปฏิสัมพันธ์บทบาทของขบวนการทางสังคมด้านกลไกการเมืองของชุมชนที่ว่าด้วยการเคลื่อนไหวทางสังคม (social movements) ที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ศาสนา วัฒนธรรม (คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ. 2551) ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองของมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ของประเทศไทยได้เกิดขึ้นและดำเนินมานานแล้ว นับตั้งแต่ไทยได้ผนวกเอาดินแดนส่วนนี้ มาเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยแต่อีกด้านหนึ่งของชุมชนมุสลิมเป็นการต่อสู้ เพื่อแสดงอัตลักษณ์ (Identity) ของท้องถิ่นผนวกกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของอิสลาม (อิหม่าม มะลูลีม ,2538) วันการ์เคย์ เจ๊ะมาน (W.K CHE MAN ,1990) กรณีศึกษา มุสลิมแบ่งแยกดินแดนในฟิลิปปินส์ และมาเลย์ มุสลิมทางตอนใต้ ของประเทศไทย ในลักษณะเดียวกัน ในเรื่องปัจจัยการก่อเกิดขบวนการ งานการศึกษาชิ้นสำคัญ ของ ดันแคน แม็กคาร์โก (Duncan Mc.Cargo ,2008.) ศึกษา เรื่อง “ฉีกแผ่นดิน” (Tearing Apart The Land : Islam and Legitimacy in Southern Thailand) เป็นการ ศึกษา ขบวนการแยกดินแดนกับความชอบธรรมของอิสลามในประเทศไทยมองพลังของสังคม 3 จชต. ทั้งประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ ศาสนา วัฒนธรรม ที่ออกมาในรูป “ความชอบธรรม” (Legitimacy) ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและ

การเมืองของมุสลิมบางกลุ่ม อาจมาจาก ปัญหา การถูกกดขี่ หรือถูกเอารัดเอาเปรียบจาก ชนชั้น ผู้ปกครอง หรือ จากความขัดแย้ง ของกลุ่มเชื้อชาติ อาศัย อัตลักษณ์ ผ่านปัจเจกชนและกลุ่ม โดยกระทำการอย่างเป็นระบบ ในนามศาสนาอิสลาม อาศัย ความเป็นมุสลิม เป็นอุดมการณ์ สาเหตุปัญหาความไม่สงบและความรุนแรงในพื้นที่ 3 จชต. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและความยากจน ผนวกกับความไม่เป็นธรรม ในการบังคับใช้กฎหมาย ก็มีผลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเพราะเป็นเงื่อนไขเชิงจิตวิทยามวลชน ก่อให้เกิดแนวร่วมทั้งในและนอกพื้นที่ อีกทั้งเป็นข้ออ้างในการต่อสู้ ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมือง นอกกระบวนการเมืองปกติ (คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ ,2551)สถานการณ์ และผลกระทบของการเมืองอิสลามในระดับสากล เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นยากที่จะหลีกเลี่ยง กรณี 3 จชต.ของประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน บริบทสถานการณ์ความไม่สงบ ในพื้นที่ 3 จชต.ผู้วิจัย ได้ค้นคว้าจากเอกสารงานวิจัยสรุปเป็นคำถามการวิจัย ผลกระทบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองของกลุ่มมุสลิม ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทย เป็นข้อมูลยืนยัน

คำถามการวิจัย

1. ปัจจัยและสาเหตุการก่อเกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองของกลุ่มมุสลิม ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย เกิดจากอะไร
2. กลยุทธ์ พัฒนาการของปัญหาการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองของกลุ่มมุสลิม ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย เป็นอย่างไร
3. ผลกระทบที่เกิดขึ้น จากขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองของกลุ่มมุสลิม ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ชั้นโครงสร้าง สังคมวัฒนธรรม และระดับบุคคล เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

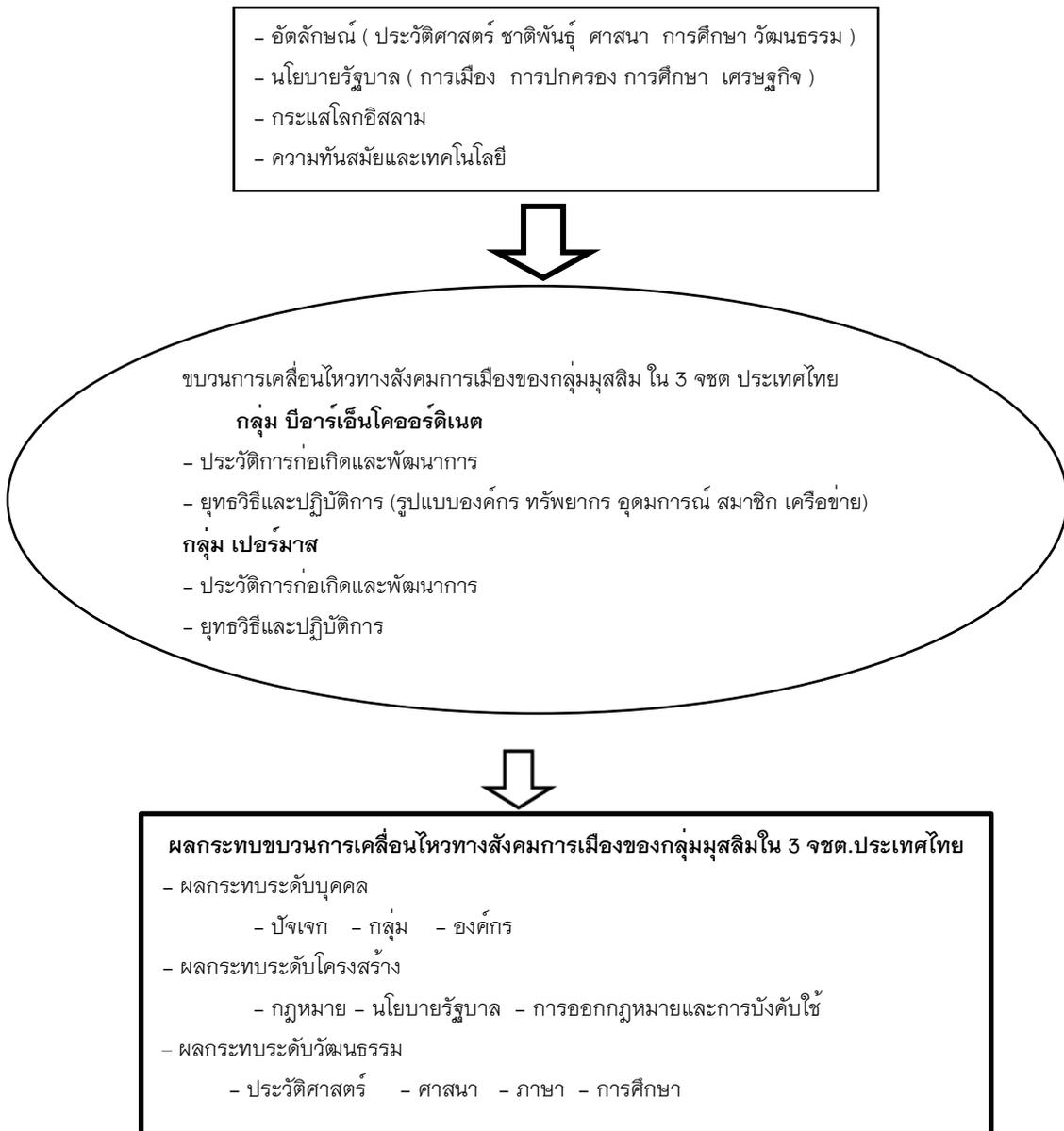
1. เพื่อวิเคราะห์การก่อเกิด และพัฒนาการของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองของกลุ่มมุสลิม ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย
2. เพื่อวิเคราะห์กลยุทธ์และปฏิบัติการของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม และการเมืองของกลุ่มมุสลิม ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย
3. เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบ ระดับโครงสร้าง สังคมวัฒนธรรม และระดับบุคคล ที่เกิดขึ้นจากขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองของกลุ่มมุสลิม ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย

ทบทวนวรรณกรรม

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Theory of Social Movement) มีอยู่หลายทฤษฎี จากแนวคิดและกรอบการศึกษาวิจัย ผู้ศึกษาวิจัย ได้ กำหนดไว้ เพื่อเป็นหลักในการศึกษา ดังนี้

1. ทฤษฎีการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory–RMT)
2. ทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (Political Process Theory)
3. แนวคิด ขบวนการทางสังคม (Social Movement)
4. แนวคิดโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunity Structure)
5. แนวคิดโครงสร้างทางสังคม (Structural Theory)
6. แนวคิดพื้นฐานแรก (First Principles)
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาผลกระทบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมือง

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

ขอบเขตการศึกษาวิจัย

ขอบเขตพื้นที่การศึกษาวิจัย

กำหนดพื้นที่การศึกษาริวิจัย ได้แก่ พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย (จังหวัดปัตตานี จังหวัดนราธิวาส จังหวัดยะลา และสี่อำเภอของจังหวัดสงขลา ได้แก่ อำเภอสะบ้าย้อย อำเภอนาหวี อำเภอเทพา และอำเภอจะนะ) ขอบเขตพื้นที่ และประชากร จังหวัดปัตตานี แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 12 อำเภอ 116 ตำบล 679 หมู่บ้าน มีประชากร จำนวน 729,581 คน จังหวัดยะลา แบ่งเขตการปกครอง ออกเป็น 8 อำเภอ 58 ตำบล 417 หมู่บ้าน ประชากร จำนวน 538,598 คน จังหวัดนราธิวาส แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 13 อำเภอ 77 ตำบล 580 หมู่บ้าน มีประชากร จำนวน 809,660 คน และสี่อำเภอของจังหวัดสงขลา รวม 40 ตำบล 337 หมู่บ้าน มีประชากรจำนวน 235,992 คน เมื่อรวมพื้นที่การปกครองในภาพรวมของพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ตามขอบเขตพื้นที่การวิจัย จะได้ จำนวน 37 อำเภอ 291 ตำบล 2013 หมู่บ้าน และ ประชากร จำนวน 2,2313,761 คน(ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2564)

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การกำหนดเนื้อหาการศึกษาวิจัย โดยยึดกรอบแนวคิด ทฤษฎี เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์การวิจัย เนื้อหาจึงต้องประกอบด้วยข้อมูล การก่อเกิดและพัฒนาการ ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองของกลุ่มมุสลิม ใน 3 จขต. ที่ส่งผลกระทบต่อระดับโครงสร้าง สังคมวัฒนธรรมและระดับบุคคลใน 3 จขต.ของประเทศไทย

ขอบเขตด้านเวลาการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ผลกระทบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม และการเมืองของกลุ่มมุสลิม ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย (The Impact of the Socio- Political Movement of Muslims in the Three Southern Border Provinces of Thailand) ผู้ศึกษาริวิจัย ได้กำหนดระยะเวลาการศึกษาวิจัยไว้ ระหว่างปี พ.ศ. 2560 – พ.ศ. 2565

ขอบเขตด้านแนวคิดทฤษฎี

กำหนดขอบเขตด้านแนวคิดทฤษฎี จากกรอบการศึกษา วัตถุประสงค์ คำถามวิจัย หน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์ ดังนี้

- 1.ทฤษฎีการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory-RMT)
2. ทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (Political Process Theory)
3. แนวคิด ขบวนการทางสังคม (Social Movement)
4. แนวคิดโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunity Structure)

5. แนวคิดโครงสร้างทางสังคม (Structural Theory)

6. แนวคิดพื้นฐานแรก (First Principles)

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาผลกระทบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมือง
ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ศึกษาวิจัย กำหนดกรอบการเลือกกลุ่มตัวอย่างสัมภาษณ์เจาะลึก (in-dept interviews) มีเกณฑ์
และกรอบการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 40 ตัวอย่าง ดังนี้

เป็นผู้มีความสามารถ ให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยได้ตามวัตถุประสงค์เป็นที่น่าพอใจระดับหนึ่ง

เป็นผู้มีความเต็มใจ สม่ำเสมอ ให้ข้อมูล

มีอัตลักษณ์สอดคล้องเหมาะสมกับกรอบการวิจัย มีคุณลักษณะเด่น หรือเหมาะสมมิติใดมิติหนึ่ง

เป็นตัวแทนกลุ่มตัวอย่างในประเด็นนั้นๆ สามารถเป็นตัวแทนการศึกษาได้

มีความสำคัญทางการเมือง(politically important)

มีประสบการณ์มากในเรื่องนั้นๆ (intensity)

ผลการวิจัย

การก่อเกิดและพัฒนาการของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมือง ของกลุ่มมุสลิมในพื้นที่สาม
จังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทย

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า

การก่อเกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ของกลุ่มมุสลิมใน 3 จชต เกิดจากหลายปัจจัย มีความ
ทับซ้อน เชื่อมโยง เกาเกี่ยวกัน มิได้มีปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่สุด สามารถอธิบายจากปรากฏการณ์
โดยยึดหลัก แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ใช้ในการศึกษา

กลยุทธ์และยุทธวิธีการเคลื่อนไหว ข้อมูลการศึกษา ภาคสนาม จากการสัมภาษณ์เจาะลึก และ
ข้อมูลทางวิชาการ มี ประเด็นสำคัญ 3 ประการ ประการแรก การออกแบบโครงสร้างองค์กร ตัดตอน
การเชื่อมโยง สั่งการโดยเฉพาะ การตัดสินใจอย่างอิสระ แต่ละช่วงของโครงสร้างองค์กร ประการที่สอง
หน่วยปฏิบัติงานตามโครงสร้างองค์กรพื้นที่ มีหน้าที่ ปฏิบัติตามภารกิจที่รับมอบหมาย ตามโครงข่ายสั่ง
การแต่ละเขตงาน เป้าหมาย ตามนโยบายและเงื่อนไขการเมือง แต่ละช่วงเวลา มีอิสระในการก่อเหตุ เพื่อ
เป้าหมาย แต่ยึดอุดมการณ์ขบวนการ ประการที่สาม ฐานคิดที่ต้องยึดถือที่สำคัญ สำหรับนักรบ (จูแว)
ทุกคน ได้แก่ บ้านของพระเจ้า (มัซยิด) อิหม่ามและมุสลิมที่เคร่งครัดในศาสนาอิสลาม หรือ มีอิหม่าม
เป็นหลักพึ่งพิงที่สำคัญที่สุด

ผลกระทบ ระดับวัฒนธรรม ระดับบุคคล กลุ่ม สถาบัน โครงสร้างสังคม ต่อการเรียนรู้และการ
ปรับสร้างการอยู่ร่วมกันในสังคมและการเมืองของกลุ่มมุสลิม ใน 3 จชต. ปรากฏการณ์เชิงกายภาพ
สถานการณ์ สภาวะการณ์ เป็นพลวัต สู่การรวมกลุ่ม เชื่อมโยงสถาบันทางสังคม โครงสร้างสังคมที่มี
ศาสนาเป็นกรอบโครงสร้างสังคมอุมมะฮ์ (Ummah) การเชื่อมโยงอัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา

การศึกษา วัฒนธรรม การมีส่วนร่วมทางการเมืองและสังคม ให้สอดคล้องกับปรากฏการณ์ และบริบท
ช่วงเวลาและสถานการณ์ ในพื้นที่ ตามช่องทางระบบการเมืองปกติ มีเสาหลักของสังคม ได้แก่ ศาสนา
อิสลาม เป็นกรอบโครงผ่านวาทกรรมและจินตกรรม ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ผลกระทบที่หลากหลาย

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาผลกระทบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองของกลุ่มมุสลิม ในพื้นที่สาม
จังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทย พบว่า ปัญหาความขัดแย้งและความไม่สงบในพื้นที่ 3 จขต. ประเทศไทย
ค้นพบฐานข้อมูลทางวิชาการว่า ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของปัญหาไม่ได้เกิดจาก ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์
ศาสนา การศึกษา ภาษา และวัฒนธรรม ปัจจัยเหล่านี้ เป็นทรัพยากรการเคลื่อนไหวด้านอัตลักษณ์ ที่ถูก
นำมาใช้ เป็นกลยุทธ์การเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมือง ที่มีศักยภาพและพลังอำนาจเชื่อมโยงสู่
เป้าหมายขององค์การขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมือง ได้อย่างแนบแน่น ข้อมูลการศึกษาวิจัย
ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองของกลุ่มมุสลิม กลุ่มบีอาร์เอ็นโคออร์ดิเนต (BRN-C) ซึ่งเป็น
กลุ่มใต้ดินผิดกฎหมายนอกระบบการเมืองปกติ ที่ต่อต้านรัฐไทย ควบคู่กับการศึกษากลุ่มนักเรียน
นักศึกษาและเยาวชนปาตานี หรือกลุ่มเปอร์มาส (Permas) ซึ่งเป็นกลุ่มประชาสังคมบนดินถูกกฎหมายใน
ระบบการเมืองปกติ จากผลการศึกษาวิจัย ได้ข้อค้นพบและข้อเสนอแนะนโยบาย เพื่อเสนอแนะแก่รัฐไทย
สามารถนำไปใช้ประโยชน์ ในการกำหนดนโยบายแก้ปัญหาคความขัดแย้ง และความไม่สงบในพื้นที่สาม
จังหวัดชายแดนภาคใต้

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

องค์ความรู้ใหม่ด้านวิชาการ

1. การนิยามประเด็นปัญหา (issue) ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมือง และกลุ่มต่างๆ มี
ผลกระทบ ต่อการขยายตัวของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมือง ฐานคิด ที่ค้นพบจาก การวิจัย
สามารถขยายความได้ ดังนี้ ปรากฏการณ์ความไม่สงบใน 3 จขต. ประเทศไทย คู่ขัดแย้ง จากกรณีศึกษา
กลุ่มบีอาร์เอ็นโคออร์ดิเนต (BRN-C) ให้ความหมายกลุ่มเป็นผู้กอบกู้เอกราชจากผู้ยึดครอง เป็นการลุกขึ้นสู้
ทวงคืนอาณาจักรปาตานี การที่รัฐไทยให้นิยาม กลุ่มบีอาร์เอ็นโคออร์ดิเนต ว่าเป็นกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบ
บางช่วงเวลาในอดีตเรียกว่า โจรก่อการร้าย (จกร.) การนิยามประเด็นปัญหา ของคู่ขัดแย้งที่ไม่สอดคล้อง
กัน มีผลกระทบต่อการขยายตัวและการกำหนดยุทธศาสตร์ของแต่ละฝ่าย ปฏิสัมพันธ์ของรัฐไทย จาก
นิยามประเด็นปัญหา 3 จขต. การกำหนดนโยบาย การนำนโยบาย สู่การปฏิบัติ ส่งผลให้ กลุ่มผู้คิดต่าง
กลุ่มขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองนอกระบบการเมือง ผิดกฎหมาย เคลื่อนไหวปฏิสัมพันธ์
ขัดแย้งกับรัฐไทย ตามปรากฏการณ์ จากอดีตถึงปัจจุบัน ข้อค้นพบนี้ เสนอให้พิจารณาสู่การต่อยอด
ขยายแนวคิดเพื่อนำไปใช้ต่อไป

2. ระบบการเมืองตามโครงสร้างรัฐแต่ละรัฐ เป็นปัจจัยหลัก ที่มีอิทธิพลต่อการกำหนด กลยุทธ์ การเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองของกลุ่มต่างๆ รวมถึงกลยุทธ์การจัดการประเด็นปัญหาของรัฐ ฐานคิดที่ค้นพบจากการวิจัย สามารถขยายความได้ ดังนี้ กรณีศึกษา กลุ่มบีอาร์เอ็นโคออร์ดิเนต (BRN-C) ผู้วิจัยใช้กรอบทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (Political Process Theory) วิเคราะห์ ปราบกฏการณ์ร่วมกับ ทฤษฎี ประเด็นระบบการเมือง ตามโครงสร้างรัฐไทย ได้ข้อสรุปว่า โครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunity Structure) ไม่มีเสถียรภาพ ส่งผลให้การเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมือง สามารถ เคลื่อนไหวเพิ่มศักยภาพได้มากขึ้น ทรัพยากรด้านจิตวิทยาสังคมและจิตวิทยามวลชน เชื้อต่อการเมืองนอก ระบบการเมืองปกติ สถาบันทางสังคมของรัฐ ขาดความน่าเชื่อถือ ปราบกฏการณ์ลักษณะนี้ เป็นตัวชี้วัด ระบบการเมืองตามโครงสร้างรัฐที่ไม่เป็นประชาธิปไตย จากกิจกรรม การมีส่วนร่วมทางสังคมและ การเมืองของประชาชน ในระบบการเมืองตามโครงสร้างรัฐมีปัญหา การเข้าถึง การมีส่วนร่วมในการ ปกครองของรัฐที่สนองตอบ ประเด็นสาธารณะ ตามกรอบโครงสร้างระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย ดังนั้น กลยุทธ์การจัดการปัญหาของรัฐไทย กรณีความไม่สงบ 3 จขต. จึงมาจาก ปัญหาหลักของระบบ การเมืองตามโครงสร้างรัฐไทย ที่ไม่เป็นประชาธิปไตย ปัญหา 3 จขต. ระหว่างรัฐไทยและขบวนการ เคลื่อนไหวทางสังคม และการเมือง จึงเกิดความขัดแย้งตามปราบกฏการณ์

3. การเมืองอิสลามในโลกมุสลิม สังคมชุมชนอิสลาม (ประชาชาติอิสลาม) หรือ อุมมะฮ์ (Ummah) มีคัมภีร์ อัลกุรอานและหะดีษ เป็นอุดมการณ์และแกนกลาง ของการเมืองอิสลามในโลกมุสลิม ข้อค้นพบ จากการวิจัย สื่อความหมายเพื่อความเข้าใจ ได้ว่า ผู้วิจัยมีหลักฐานจากการค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ การศึกษา เชื่อมโยงข้อค้นพบ การเมืองอิสลามในโลกมุสลิม ทุกกรณี ทุกชาติพันธุ์ จากอดีตถึงปัจจุบัน อาศัย กลยุทธ์ คัมภีร์ อัลกุรอานและหะดีษ เป็นเรื่องละเอียดอ่อนมาก เป็นหน้าที่ของปราชญ์อิสลาม หลัก อิสลาม กำหนดไว้ว่า บนโลกดุนยา (โลกปัจจุบัน) ไม่มีใครมีสิทธิ์ตัดสินอะไรว่าใครผิดใครถูก ทุกอย่างเป็น เรื่องของโลกหน้าหรือโลกหลังความตาย (โลกอาคิเราะห์) องค์อัลลอฮ์ จะเป็นผู้ตัดสิน อิสลามไม่แยก การเมืองออกจากศาสนา การเมืองเป็นเรื่องเล็กๆ ในศาสนา ดังนั้น ขบวนการทางสังคมและการเมืองของ มุสลิม จึงไม่สามารถแยกออกจากกันได้ การเมืองอิสลาม อำนาจอธิปไตย เป็นของ องค์อัลลอฮ์ ซึ่ง แตกต่างกับการเมืองแบบตะวันตก การวิเคราะห์และศึกษาสังคมและการเมืองมุสลิม จึงเป็นเรื่องที่ต้อง ระมัดระวังอย่างมาก

4. การศึกษาโลกอิสลามหรือโลกมุสลิม ต้องอยู่ในกรอบของ คัมภีร์ อัล กุรอานและหะดีษ ด้วย ฐานคิดพื้นฐาน โลกอิสลามหรือโลกมุสลิม อำนาจทุกอย่างอยู่ที่พระเจ้า (อัลลอฮ์) ห้ามมีข้อโต้แย้งหรือตั้ง ภาติโดยเด็ดขาด บุคคลและวัตถุหรือสิ่งอื่นใด นอกคัมภีร์ อัลกุรอานและหะดีษ ไม่สามารถนำมาอ้างอิง หรือนำเสนอโต้แย้งได้ จากหลักฐานที่ปรากฏจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะมิติ วิชาการ ไม่เคยมี นักวิชาการท่านใด โต้แย้งหลักการดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสรุปเป็นข้อค้นพบทางวิชาการในการศึกษาครั้งนี้ เชื่อมโยงกับมิติวิชาการระดับโลกประเด็นนี้ว่า การศึกษาชุมชนอิสลามหรือชุมชนมุสลิม ไม่ว่ามิติใดๆ

ต้องอยู่ในกรอบของทฤษฎี คัมภีร์ อัลกุรอานและหะดีษ จะทำให้การศึกษาสามารถเข้าถึง ประเด็นปัญหา สื่อความหมาย ตามปรากฏการณ์ที่เป็นจริงของชุมชนอิสลามหรือโลกมุสลิมได้อย่างแท้จริง

5. ภูมิรัฐศาสตร์ พื้นที่ 3 จขต. ของประเทศไทย เชื่อมโยงกับทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย จากหลักฐาน ประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์อิสลาม และชาติพันธุ์มลายู เป็นอัตลักษณ์ของสังคมชุมชน ตามภูมิรัฐศาสตร์ ดินแดนแถบนี้ การวิจัย ค้นพบว่า ปัจจัยด้านศาสนาอิสลาม หรืออัตลักษณ์อิสลาม ที่มีพื้นฐาน ชาติพันธุ์มลายู และชาติพันธุ์มาเลมุสลิม เป็นปัจจัยสำคัญ ที่มีอิทธิพล ในการสร้างพลังร่วมทางสังคมและการเมืองของกลุ่มมุสลิม ผู้วิจัยสามารถ สรุปเป็นข้อค้นพบ สร้างฐานคิดทางวิชาการ ได้ว่า ภูมิรัฐศาสตร์ อัตลักษณ์ ศาสนา ชาติพันธุ์ ที่มีความเชื่อมโยง ตาม ภูมิรัฐศาสตร์ เป็นปัจจัยสำคัญมีอิทธิพลต่อการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองของกลุ่มมุสลิม

6. พื้นที่ทางสังคม (social space) 3 จขต. ของประเทศไทย ไม่ได้หมายถึง พื้นที่ทางกายภาพ แต่เป็นพื้นที่ทางอุดมการณ์ ความคิด วัฒนธรรม ที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับสังคมชุมชนมุสลิม 3 จขต. จากปรากฏการณ์ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองของกลุ่มมุสลิม จากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นพัฒนาการทางสังคมและการเมือง ช่วงชิงพื้นที่ทางสังคม เพื่อปรับความสัมพันธ์ สร้างความสมดุลทางสังคมชุมชนที่เปลี่ยนไป ตามบริบท เวลา และสถานการณ์ จากฐานคิด คำถามวิจัย วัตถุประสงค์ และสมมติฐานการวิจัย แนวคิดทฤษฎี กรอบการวิจัย วรรณกรรม ที่เกี่ยวข้อง ฐานข้อมูลภาคสนาม สรุปรวิเคราะห์ ได้ข้อค้นพบ แบบองค์รวม ประเด็น อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ ศาสนา และวัฒนธรรม กับสงครามแบบใหม่ (new war) เป็นประเด็นการเมือง ว่าด้วย อัตลักษณ์ (identity politics) เป้าหมายการต่อสู้ ไม่ได้อยู่ที่ดินแดนตามภูมิศาสตร์ เป็นดินแดนพื้นที่ทางสังคม (social space) ทรัพยากรและยุทธวิธีในการต่อสู้แบบอิง ชาติพันธุ์ ศาสนา ประวัติศาสตร์ ภาษา วัฒนธรรม เป็นการเมือง แบบย้อนคืนอดีต หรือการเมืองมองไปด้านหลัง มิติประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ที่รุ่งเรืองและสำเร็จ กลยุทธ์การต่อรอง โดยใช้อัตลักษณ์ และประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม เป็นประเด็นหลัก ในการนำเสนอ พื้นที่ทางสังคม จึงทรงพลัง มีฐานทางสังคมชุมชนเป็นฐาน ส่งผลกระทบพื้นที่ทางสังคม (social space) ทำให้รัฐไทย ต้องระมัดระวัง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การกำหนดนโยบาย ในพื้นที่ 3 จขต. ประเทศไทย

องค์ความรู้ใหม่ด้านการปฏิบัติ

ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยด้านอัตลักษณ์ ได้แก่ ประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ ศาสนา การศึกษา ภาษา และวัฒนธรรม เป็นทุนทางสังคม ในพื้นที่ 3 จขต. ที่เข้มแข็งและสำคัญ มี ศักยภาพพลังอำนาจภายใต้โครงสร้างสังคม ที่มีศาสนาอิสลามเป็นกรอบ และแกนกลาง เกื้อกูลยึดเหนี่ยวและชี้นำ ระบบวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ 3 จขต. ที่ทับซ้อนกับโครงสร้างการเมืองการปกครองของรัฐไทย มี การปรับตัวในมิติต่างๆ ส่งผลกระทบ ระดับโครงสร้าง ระดับวัฒนธรรม และระดับบุคคล ที่หลากหลาย ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคม ลักษณะต่างๆ อาทิ ใต้ดินผิดกฎหมาย นอกกระบวนการเมือง และบนดินถูกกำหนดในระบบการเมืองปกติ จากกรณีศึกษาวิจัย พบว่า ปัจจัยด้านอัตลักษณ์ ที่กล่าวมาข้างต้น ไม่ใช่สาเหตุของความขัดแย้งของปัญหาความไม่สงบ ใน พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประเทศไทย

1. การกำหนดนโยบายการเมืองการปกครอง ที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของคน ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประเทศไทย วิธีการ แก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ควรนำมาใช้ได้แก่ วิธีพหุนิยม (pluralism) โดยมีหลักสำคัญ ดังนี้ ประการแรก ยอมรับสังคมที่หลากหลาย (heterogeneous society) ไม่ใช่สังคมเดี่ยว (homogeneous society) ด้วยความหลากหลาย เป็นความสอดคล้องกับธรรมชาติ เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม ประการที่สอง คัดดีศรีความเป็นมนุษย์ เป็นคุณธรรมหลักของสังคมทุกสังคม ต้องให้เกียรติ เคารพ สักดีศรีซึ่งกันและกัน ประการที่สาม ส่งเสริมเอกลักษณ์แต่ละวัฒนธรรม ไม่พยายามผสมวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรม เป็นเรื่องละเอียดอ่อนซับซ้อนเกิดความขัดแย้งได้ง่าย เป็นเรื่องของจิตใจสังคมจิตวิทยา

2. กระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ ในพื้นที่ ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชน มีส่วนร่วมมากที่สุด โดยต้องสอดคล้องกับอัตลักษณ์ และวิถีชีวิตคนในพื้นที่

3. กระบวนการประเมินผลนโยบายสาธารณะ เป็นประเด็นสำคัญ และตัวชี้วัด ความสำเร็จหรือล้มเหลว ของกระบวนการนโยบาย ควรมีเครื่องมือ กิจกรรม กระบวนการของสังคมชุมชน ในพื้นที่ เข้ามา มีส่วนร่วมมากที่สุด เพื่อสร้างวิสัยทัศน์นโยบาย มีเครื่องมือ สะท้อน ความสำเร็จ ความสำเร็จ ความล้มเหลวของนโยบายรัฐ

4. สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้และการพัฒนา จากฐานคิดและอัตลักษณ์ของสังคม พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยใช้โครงสร้างและสถาบันทางสังคม ในพื้นที่ เป็นแกนกลาง โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ ศาสนา การศึกษา ภาษา และวัฒนธรรม เน้นความเข้มแข็งตามวิถีอัตลักษณ์ ไม่เน้นบูรณาการวัฒนธรรมแบบหนึ่งเดียวเหมือนในอดีต เพราะเป็นเรื่องเปราะบาง ละเอียดอ่อน เป็นเรื่องของวิถีปฏิบัติ ความเชื่อ เป็นทั้งจินตนาการและจินตกรรมของแต่ละวิถีชุมชน แต่ละศาสนิก รัฐควรเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุน ไม่ควรเป็นแกนหลักหรือผู้กำหนด ควรให้ชุมชนมีบทบาท และแสดงศักยภาพ เพื่อความเข้มแข็งตามวิถีมากที่สุด

5. สร้างวัฒนธรรมการเมืองการปกครอง ภายในจากอัตลักษณ์ของคนในสังคมชุมชนพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การศึกษาวิจัย พบว่า ปัญหาความขัดแย้งและความไม่สงบในพื้นที่ เป็นปัญหาการเมือง ต้องแก้ปัญหาด้วยกระบวนการทางการเมือง เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างการเมืองการปกครอง ที่ไม่สอดคล้องกับโครงสร้าง บริบทการเปลี่ยนแปลง และขาดประสิทธิภาพการมีส่วนร่วม บริบทประชาธิปไตยที่แท้จริง วาทกรรมบางประเด็น เป็นปัญหาหลักของพื้นที่ ในการนำนโยบายไปปฏิบัติ ส่งผลกระทบในวงกว้าง โดยเฉพาะคำว่า ความมั่นคง (security) ในทางปฏิบัติมีข้อยกเว้น มีความเป็นกรณีพิเศษ มีกฎหมาย คำสั่ง และก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิ เสรีภาพ ส่งผลกระทบรุนแรง ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐสามารถปฏิบัติได้ โดยมีกฎหมายคุ้มครอง ก่อให้เกิดความรู้สึกว่า ไม่ได้รับความเป็นธรรมและถูกกลุ่มชนชั้นนำ บังคับ ผู้คิดต่าง ต่อต้านขัดขืน เชื่อมโยง โดยเฉพาะ ประเด็น คำว่า ความชอบธรรม (legitimacy) เป็นหัวใจ ของการเป็นอยู่ร่วมกันของสังคมทุกสังคม โดยเฉพาะในโลกมุสลิม เป็นเรื่องที่สำคัญและเป็นเรื่องที่ถูกนำมาเชื่อมโยงให้โลกมุสลิม มีหน้าที่ต่อสู้เพื่อความชอบธรรม ดังนั้นคำที่เป็นปัญหาในเชิงนโยบายและ

การปฏิบัติ ที่รัฐไทยต้องทบทวนและแก้ไขเร่งด่วน เพราะเป็นแกนกลางประการหนึ่ง ก็คือ ความมั่นคง ควร
ยุติใช้ เพราะในแง่สังคมจิตวิทยา ประชาชนในพื้นที่ให้ความหมายในทางลบ ไม่ยอมรับก่อให้เกิดปัญหา
สร้างความไม่เป็นธรรม ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐในมิติความมั่นคง

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์. (2551). *ตัวตนมลายูมุสลิมที่ชายแดนใต้*. จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2551). *แผ่นดินจินตนาการ รัฐและการแก้ปัญหาความรุนแรงในภาคใต้*. สำนักพิมพ์
มติชน
- พลศักดิ์ จิรไกรศิริ. (2556). *ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์: เทคนิคแผนที่นำทางการวิจัย*. (พิมพ์ครั้งที่
7). มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้. (2564). *สรุปผลการปฏิบัติงานประจำปี 2564*. ศูนย์
อำนวยการบริหารราชการจังหวัดชายแดนภาคใต้.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์. (2551). *ภาษามลายูท้องถิ่นในประเทศไทย: การศึกษาสถานการณ์ทางภาษา การ
พัฒนา และการวางแผนการใช้ภาษาเพื่อการศึกษาและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในสามจังหวัด
ชายแดนภาคใต้ (ระยะที่ 1)*. ใน งานวิจัยชุมชนชายแดนใต้สู่นโยบายสาธารณะ. ศูนย์ศึกษาและพัฒนา
สันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อิหมรอน มะลูลีม. (2538). *วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลไทยกับมุสลิมในประเทศไทย: กรณีศึกษา
กลุ่มมุสลิมในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้*. อิสลามิคอะเคเดมี.
- Askew, M. (2010). *Legitimacy crisis in Thailand*. Silkworm Books.
- Chemam, W.K. (1990). *Muslim Separatism : The moros of Southern Philippines and the Malays of Southern
Thailand*. Oxford University Press.
- McCargo, D. (2008). *Tearing apart the land: Islam and legitimacy in Southern Thailand*. Cornell University
Press